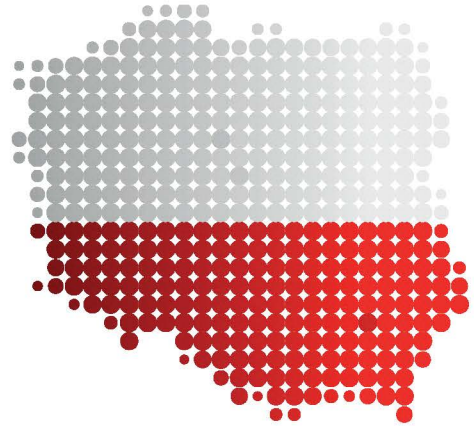
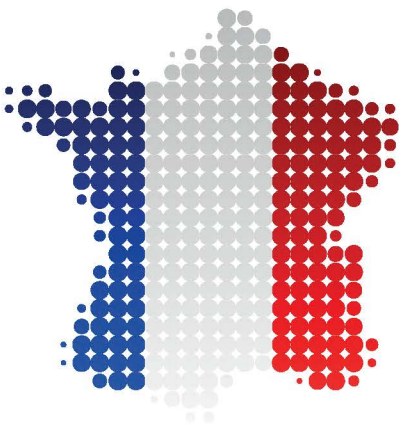

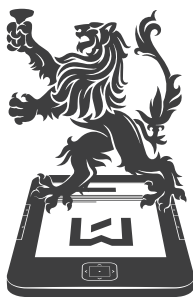
Prawo

Problemy odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce

pod redakcją Zbigniewa Hajna i Dagmary Skupień

Problemy odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

Prawo

Problemy odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce

pod redakcją Zbigniewa Hajna i Dagmary Skupień

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2016

Zbigniew Hajn, Dagmara Skupień – Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji
Zakład Europejskiego i Zbiorowego Prawa Pracy, 90-232 Łódź, ul. Kopcińskiego 8/12

RECENZENT

Bogusław Cudowski

TŁUMACZENIE

Część I: rozdział I, rozdział III – *Jarosław Zasada*

Część II: rozdział I – *Mariola Lemonnier*

Część III: rozdział I – *Katarzyna Pfeifer-Chomiczewska, Jarosław Zasada*

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Bogusław Pielat

SKŁAD I ŁAMANIE

Munda – Maciej Torz

PROJEKT OKŁADKI

Stämpfli Polska Sp. z o.o.

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Shutterstock.com

Publikacja współfinansowana ze środków Stowarzyszenia Henri Capitant des amis de la culture
juridique française

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.07193.15.0.K

Ark. wyd. 12,7; ark. druk. 13,875

ISBN 978-83-8088-055-9
e-ISBN 978-83-8088-056-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Wprowadzenie	7
Wykaz najważniejszych skrótów	9
Część pierwsza	
Zasady odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce	11
Rozdział pierwszy Denis Mazeaud Projekty reformy francuskiego prawa odpowiedzialności cywilnej	13
Rozdział drugi Biruta Lewaszkiwicz-Petrykowska Czy reforma odpowiedzialności cywilnej jest konieczna?	33
Rozdział trzeci Fabrice Leduc Wina nieubezpieczalna w prawie francuskim	61
Rozdział czwarty Małgorzata Serwach Problematyka winy nieubezpieczalnej w stosunkach ubezpieczeniowych	69
Część druga	
Odpowiedzialność cywilna w prawie spółek	87
Rozdział pierwszy Hugues Kenfack Odpowiedzialność cywilna we francuskim prawie spółek	89

Rozdział drugi Wojciech Popiołek Odpowiedzialność spółki kontrolującej za szkodę wyrządzoną przez spółkę filialną	99
Rozdział trzeci Mariola Lemonnier Odpowiedzialność spółki wobec akcjonariuszy mniejszościowych	113
Rozdział czwarty Anna Klimaszewska Odpowiedzialność cywilna wspólników spółek handlowych w prawie polskim – wpływy kultury prawa francuskiego a wpływy innych kultur	131
Część trzecia Odpowiedzialność cywilna w prawie pracy	145
Rozdział pierwszy Vincent Roulet Aktualne zagadnienia odpowiedzialności w prawie pracy	147
Rozdział drugi Dagmara Skupień Zasady odpowiedzialności cywilnej za szkodę wyrządzoną osobie trzeciej przez pracownika	169
Rozdział trzeci Dariusz Makowski Odpowiedzialność odszkodowawcza pracodawcy na podstawie kodeksu cywilnego za bezprawne rozwiązanie umowy o pracę	183
Rozdział czwarty Małgorzata Kurzynoga Uzupełniająca odpowiedzialność cywilna pracodawcy z tytułu wypadku przy pracy	207
Autorzy	221

Wprowadzenie

Stowarzyszenie Henri Capitant des amis de la culture juridique française odgrywa istotną rolę nie tylko w zakresie promowania francuskiej myśli prawniczej na świecie, ale również w rozwijaniu wymiany naukowej na poziomie międzynarodowym. Organizowane przez Stowarzyszenie przy udziale krajowych instytucji naukowych konferencje, tak zwane Journées, służą analizie prawnoporównawczej krajowych instytucji prawnych i wzajemnie inspirują działalność badawczą ich uczestników pochodzących z Francji i innych państw.

Monografia na temat odpowiedzialności cywilnej, którą oddajemy do rąk czytelników, jest wynikiem pracy znakomitych autorów z Polski i Francji, specjalistów w dziedzinie prawa cywilnego, prawa gospodarczego i prawa pracy. Została ona opracowana po przedyskutowaniu zawartych w niej zagadnień na międzynarodowej konferencji w języku francuskim na temat *La responsabilité civile – les développements en France et en Pologne (Odpowiedzialność cywilna – zmiany we Francji i w Polsce)*, która została zorganizowana 6 maja 2014 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego przez Zakład Europejskiego i Zbiorowego Prawa Pracy, przy współudziale Stowarzyszenia Henri Capitant des amis de la culture juridique française oraz dzięki wsparciu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego. Monografia zostaje wydana równolegle w dwóch wersjach językowych: francuskiej i polskiej.

Część pierwsza monografii odnosi się do zasad odpowiedzialności cywilnej i kierunków możliwej ich reformy. Projekty reformy rozwiązań prawnych dotyczących odpowiedzialności deliktowej przedstawia prof. Denis Mazeaud (Université Panthéon-Assas, Paris 2). Z kolei głębokiej analizy systemu odpowiedzialności cywilnej w Polsce w ujęciu prawnoporównawczym dokonuje prof. Biruta Lewaszkiwicz-Petrykowska (Uniwersytet Łódzki), kwestionując jednocześnie potrzebę reformy zasad tej odpowiedzialności w naszym kraju. Dwa ostatnie rozdziały części pierwszej przedstawiają rozwiązania prawne i orzecznictwo dotyczące

winy nieubezpieczalnej we Francji (prof. Fabrice Leduc, Université F. Rabelais w Tours) i w Polsce (dr Małgorzata Serwach, Uniwersytet Łódzki).

Druga część opracowania koncentruje się na problematyce odpowiedzialności cywilnej w prawie spółek. Profesor Hugues Kenfack (Université de Toulouse 1 Capitole) omawia zasady odpowiedzialności cywilnej spółek prawa handlowego i prawa cywilnego za cudze czyny (osoby kierujące i zatrudnione w spółce), jak również za zwierzęta i rzeczy. Profesor Wojciech Popiołek (Uniwersytet Śląski w Katowicach) omawia zyskującą coraz większe znaczenie w związku z rozwojem grup spółek kapitałowych tematykę odpowiedzialności cywilnej spółki kontrolującej za szkodę wyrządzoną z winy spółki kontrolowanej. Profesor Mariola Lemonnier (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) analizuje zasady odpowiedzialności spółki akcyjnej w stosunku do akcjonariuszy mniejszościowych. Ostatni rozdział tej części zawiera opracowanie dr Anny Klimaszewskiej (Uniwersytet Gdański) o charakterze historycznym, dotyczące wpływów, między innymi francuskiej kultury prawniczej, na polskie prawo spółek handlowych, a w szczególności na rozwiązania prawne dotyczące odpowiedzialności cywilnej współników.

Część trzecia jest poświęcona kwestiom związanym z odpowiedzialnością cywilną w prawie pracy w Polsce i we Francji. Część tę rozpoczyna opracowana przez dr. Vincenta Rouleta (Université F. Rabelais w Tours) prezentacja nowych tendencji w zakresie odpowiedzialności cywilnej we francuskim prawie pracy. Doktor Dagmara Skupień (Uniwersytet Łódzki) przedstawia zasady odpowiedzialności cywilnej pracodawcy za szkodę wyrządzoną przez pracownika osobie trzeciej, zwracając uwagę na sytuacje, w których pracownik jest odpowiedzialny za czyn własny, a także omawiając zasady odpowiedzialności pracodawcy-użytkownika za szkodę wyrządzoną przez pracownika tymczasowego w kontekście zatrudnienia za pośrednictwem agencji pracy tymczasowej. Rozdział opracowany przez dr. Dariusza Makowskiego (Uniwersytet Łódzki) dotyczy odpowiedzialności odszkodowawczej pracodawcy na podstawie kodeksu cywilnego za bezprawne rozwiązanie umowy o pracę, w szczególności w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Przedmiotem ostatniego rozdziału monografii, autorstwa dr Małgorzaty Kurzynogi (Uniwersytet Łódzki), jest problematyka dopuszczalności uzupełniającej odpowiedzialności cywilnej pracodawcy z tytułu wypadku przy pracy.

Redaktorzy dziękują p. dr hab. prof. UWM Marioli Lemonnier za pomoc w opracowaniu monografii.

Publikując tę monografię mamy nadzieję, że przyczyni się ona do pogłębienia wiedzy na temat aktualnych problemów odpowiedzialności cywilnej w Polsce i we Francji.

Zbigniew Hajn, Dagmara Skupień

Wykaz najważniejszych skrótów

Bull. civ.	„Bulletin des arrêts des chambres civiles de la Cour de cassation”
C. séc. soc.	Code de la Sécurité sociale
Cah. Soc.	„Cahiers Sociaux”
Cass. ass plén.	Arrêt de l’assemblée plénière de la Cour de Cassation
Cass. Com.	Arrêt de la chambre commerciale de la Cour de Cassation
Civ.	Cassation, chambre civile
Crim.	Cassation, chambre criminelle
Dr. soc.	Droit social
GAJ civ.	Grands arrêts de la Jurisprudence civile
JCP	„Juris-Classeur Périodique (La semaine juridique)”
JCP S	„Juris-Classeur Périodique, édition sociale”
LEDA	„L’Essentiel, Droit des assurances”
LEDC	„L’Essentiel, Droit des contrats”
LGDJ	Librairie générale de droit et de jurisprudence
NJW	„Neue Juristische Wochenschrift”
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
RDC	„Revue trimestrielle de droit civil”
Resp. civ. et assur.	„Responsabilité civile et assurance”
RGDA	„Revue générale du droit des assurances”
RJDA	„Revue de jurisprudence de droit des affaires”
RTD civ.	„Revue trimestrielle de droit civil”
Soc.	Cour de cassation, chambre sociale

Część pierwsza

Zasady odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce

Rozdział pierwszy

Projekty reformy francuskiego prawa odpowiedzialności cywilnej

Denis Mazeaud

Profesor,

Uniwersytet Panthéon-Assas, Paris 2

1. Ministerstwo Sprawiedliwości podjęło niedawno decyzję o reformie prawa zobowiązań. Ta od dawna oczekiwana zmiana dokona się w dwóch etapach. W 2016 r. prawo umów zostanie zreformowane w drodze ordonansu¹. Następnie ustawą zostanie wprowadzona nowelizacja przepisów dotyczących odpowiedzialności cywilnej... Nareszcie prawodawca poświęca uwagę prawu zobowiązań – „śpiącej królowie Kodeksu cywilnego” – które trwa w co do zasady niezmiennym kształcie od przeszło dwóch stuleci. Zapowiedź rychłej reformy zaskoczyła i ucieszyła francuskich prawników, tym bardziej że mówiło się o niej bez mała od dziesięciu lat, a ujmując rzecz ściśle – od roku 2004, kiedy w trakcie zorganizowanej na Sorbonie uroczystości z okazji dwustulecia Kodeksu cywilnego, ówczesny prezydent Francji Jacques Chirac oświadczył publicznie: „Należy zreformować prawo zobowiązań”.

2. Od czasu tego wezwania zapanowało swoiste twórcze wrzenie, w rezultacie którego powstało kilka projektów wstępnych reformy. Najpierw, w 2005 r. „legion” profesorów prawa pod kierownictwem Pierre’a Catali przygotował projekt wstępny, stawiając sobie za cel dokonanie zmian wpisujących się w ciągłość przyjętych rozwiązań, bez porzucania głównych

1 Przypisek tłumacza: ordonans (*ordonnance*) – we Francji akt prawny ustanawiany przez Radę Ministrów, z upoważnienia Parlamentu i po zasięgnięciu opinii Rady Stanu, regulujący zagadnienia, które powinny zostać unormowane w ustawie. Upoważnienia do wydawania ordonansów regulujących z góry określoną materię Parlament udziela na określony czas. Ordonanse wymagają zatwierdzenia przez Parlament. Tracą moc obowiązującą, jeżeli projekt ustawy zatwierdzającej je nie zostanie złożony w parlamencie przed upływem terminu określonego w ustawie upoważniającej. Po zatwierdzeniu ordonans ma moc ustawy (por. art. 38 *Konstytucji Republiki Francuskiej*).

zasad właściwych francuskiemu modelowi prawnemu. W 2009 r. Senat opublikował własne sprawozdanie pt. *Odpowiedzialność cywilna: niezbędne zmiany*. Ta inicjatywa parlamentarna proponuje szereg, mniej lub bardziej nowatorskich i śmiałych, zmian w przepisach odpowiedzialności cywilnej. Ostatnim oficjalnie ogłoszonym projektem wstępnym był ten przygotowany głównie przez wykładowców skupionych wokół François Terrégo, chcących modernizować prawo, zrywając z zasadami i pojęciami charakterystycznymi dla odpowiedzialności cywilnej.

Mimo licznych propozycji, do listopada ubiegłego roku żadna reforma nie zarysowała się realnie na horyzoncie. „Im więcej projektów, tym mniej zmian” – komentowali z rozbawieniem autorzy kwestionujący zasadność reformy Kodeksu cywilnego, bez której nasze prawo odpowiedzialności cywilnej ewoluowało dzięki orzecznictwu, dostosowując się w ten sposób do nowych warunków ekonomicznych, technologicznych, naukowych, politycznych i społecznych, a która – z drugiej strony – rozdziłaby obawy o petryfikację naszego prawa.

3. Niemniej nie budzi naszej najmniejszej wątpliwości, że przepisy dotyczące odpowiedzialności cywilnej wymagają reformy. Wymusza ją troska o walory kodyfikacji, tj. dostępność, przewidywalność i stabilność prawa.

Zauważmy na wstępie – wprowadzający w zakłopotanie – kontrast między Kodeksem cywilnym a stanem prawa pozytywnego. Najkrócej rzecz ujmując, Kodeks przestał być (i daleko mu do tej roli) wiernym i rzetelnym odzwierciedleniem współczesnych regulacji. Zestarzał się, na domiar złego brzydki, zarówno gdy chodzi o ducha, jak i literę prawa. Utrwalone w Kodeksie przepisy dotyczące odpowiedzialności cywilnej – które, pomijając wprowadzenie regulacji odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny, w zasadzie trwają w niezmiennym kształcie – u zarania (1804 r.) były pomyślane jako środek mający kształtować stosunki społeczne i wzmacniać wolność indywidualną poprzez dochodzenie obowiązku naprawienia szkody względem tych, którzy z winy swojej ją wyrządzili (przed dwustu laty postrzegano to jako mechanizm przeciwdziałający i sankcjonujący przypadki zawinionego wyrządzenia szkód), są dziś przestarzałe, niestosowane, nieaktualne i niedostosowane do rzeczywistości. Niektóre z tych przepisów zostały po prostu uchylone przez Sąd Kasacyjny – np. ten dotyczący, opartej na zasadzie domniemanej winy, odpowiedzialności rodziców za szkody wyrządzone przez ich małoletnie dziecko, która przeobraziła się w przykład odpowiedzialności obiektywnej. Kodeks wymaga zatem poważnej „renowacji”, aby, po pierwsze, wkomponować w jego treść dorobek judykatury – od ponad stu lat rozwijającej nasze prawo i przewyżczającej jego unieruchomienie – oraz, po drugie, stawić czoła nowym wyzwaniom

stojącym przed naszym społeczeństwem, do których zaliczyć można np. wyjątkowo niebezpieczne następstwa działalności przemysłowej i handlowej, nieodwracalne w swych skutkach szkody masowe oraz szkody grożące przyszłości kolejnych pokoleń.

W swym aktualnym stanie, nasze prawo odpowiedzialności cywilnej jest stosunkowo mało czytelne, a zatem – nieprzewidywalne. Trudno byłoby dziś, nawet prawnikowi, ustalić treść prawa na podstawie lektury Kodeksu cywilnego. Stał się on jedynie mglistym odzwierciedleniem obowiązujących regulacji. Od pierwszej połowy XX w. ewoluowały one mimo braku zmian w ustawie, a ich najpoważniejsze przemiany wychodziły spod pióra sędziów, którzy stopniowo zastępowali klasyczne prawo odpowiedzialności nowoczesnym „prawem odszkodowawczym”, w czym w ostatnim dwudziestopięcioleciu XX w. wsparł ich sam prawodawca. Nawarstwienie kolejnych zmian oraz niewłączanie do Kodeksu przepisów współczesnych ustaw dotyczących obowiązku odszkodowawczego doprowadziło do rozproszenia naszego prawa, „rozrzucenia” go między Kodeks cywilny, inne kodeksy (np. Kodeks zdrowia publicznego), „Biuletyn orzecznictwa Sądu Kasacyjnego” oraz „Dziennik Urzędowy Republiki Francuskiej”. Aktualnie nasz Kodeks nie jest „skarbnicą żyjącego prawa”, przestał być ostoją przepisów o odpowiedzialności cywilnej. Zawarte są w nim jedynie fragmenty – jeśli nie pozostałości – regulacji, która znalazła swe miejsce w innych kodeksach czy zbiorach.

Tylko interwencja ustawodawcy umożliwi przeprowadzenie reformy, której skala będzie odpowiadała tak znacznym potrzebom. Odpowiednia precyzja oraz uwzględnienie odległej perspektywy czasowej są warunkami autentycznej i stabilnej zmiany naszego prawa odpowiedzialności cywilnej. Z drugiej strony, interwencja ta jest konieczna dla zbalansowania trendów „socjalnych” – opowiadających się za prawem do odszkodowania jako swego rodzaju prawem naturalnym i przyjmujących za punkt odniesienia interesy poszkodowanego z trendami (nurtami) „liberalnymi” – krytykującymi „wynaturzenia wiktymologii” i wzywającymi nie tylko do powrotu do idei odpowiedzialności w czasach, gdy prawo zupełnie poddało się ideologii naprawiania szkód, lecz także do przyjęcia „odszkodowawczej ekonomiki”.

4. Po wskazaniu przynajmniej niektórych powodów reformy, należy pokrótce omówić cele, które rząd chce osiągnąć – względnie te, które powinien sobie wyznaczyć – aby korekta Kodeksu okazała się godna miana „reformy prawa odpowiedzialności cywilnej”.

W celu dokonania koniecznej zmiany, rząd powinien wykonać trzy zadania.

Po pierwsze – jeśli chcemy, aby nasze prawo pisane na powrót stało się prawem żywym, konieczna jest aktualizacja Kodeksu. Zawarte w nim

przepisy dotyczące odpowiedzialności cywilnej wymagają gruntownego przekształcenia – zwłaszcza przepisy historyczne, których część nie oddaje już aktualnego stanu prawnego (np. art. 1384 akapit 7), które nie znajdują zastosowania w praktyce (art. 1386), czy też te, które być może swoje najlepsze dni mają już za sobą – tu odważmy się wskazać na art. 1384 akapit 1. Przede wszystkim jednak Kodeks jest niekompletny. Z niejasnych przyczyn niektóre przepisy stanowiące integralną część naszego porządku prawnego nie zostały doń wprowadzone, jak np. przepisy ustawy z 9 lipca 1985 r. o odszkodowaniach przyznawanych poszkodowanym w wypadkach drogowych. Nieobecne są ponadto wszystkie regulacje współczesnego prawa odpowiedzialności cywilnej, wypracowane w orzecznictwie Sądu Kasacyjnego, które należałoby teraz wprowadzić do Kodeksu, aby znów odgrywał on rolę pisanego odpowiednika obowiązującego prawa. Oczywiście jest zatem, że zasadne byłoby włączenie wszystkich postanowień, które od dziesięcioleci rządzą i kształtują odpowiedzialność cywilną, a które znajdują się poza Kodeksem cywilnym.

Nieodzowne jest także uporządkowanie naszego prawa odpowiedzialności cywilnej. Autorzy reformy będą musieli je gruntownie i starannie przemyśleć, aby przywrócić mu spójność, jedność i czytelność, których pozbawiły go następujące po sobie działania prawodawcy oraz sędziów. Przy okazji tak szeroko zakrojonej nowelizacji należy na nowo ułożyć owo „rozproszone” prawo, wybrać kilka wielkich myśli przewodnich, wokół których zostanie ono dobitnie wyartykułowane. Konieczne jest płótno nie tylko odrestaurowane, lecz odnowione; obecna mozaika musi ustąpić miejsca kształtnemu freskowi.

Wreszcie, potrzebne jest odpowiednie „nastrojenie” naszego prawa odpowiedzialności cywilnej. Zadaniem autorów reformy będzie zajęcie stanowiska odnośnie do zagadnień o fundamentalnym znaczeniu, ze świadomością, że ich dzieło pozostawi trwałe ślad, a co za tym idzie – powinno uwzględniać odległy horyzont czasowy. Będą oni musieli np. zdecydować, czy pojęcie szkody powinno być na tyle szerokie, by objąć nim szkody wyrządzone w środowisku naturalnym, czy ogólna zasada odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez rzeczy nie powinna zostać zastąpiona odpowiedzialnością za anormalnie niebezpieczne skutki prowadzonej działalności, czy nie przyszedł już czas na wprowadzenie do porządku prawnego tzw. karnych odszkodowań, czy prawo odpowiedzialności powinno w dalszym ciągu być stosowane jedynie do zdarzeń przeszłych, czy też – dzięki nowym narzędziom, takim jak zasada ostrożności – może odnosić się do ryzyka szkód przyszłych, szczególnie poważnych i nieodwracalnych, *etc.*

5. Niezależnie od powyższych uwag, zarzut braku reformy należy widzieć w odpowiednich proporcjach. W istocie bowiem – i jest to

szczególna cecha współczesnego francuskiego prawa odpowiedzialności cywilnej – niezmiennosc Kodeksu cywilnego przez wszystkie lata nie była równoznaczna z brakiem zmian w prawie jako takim. Nie byłoby przesadą stwierdzenie, że mimo unieruchomienia Kodeksu, nasze prawo odpowiedzialności cywilnej podlegało metamorfozom – głównie dzięki odwadze i pomysłowości Sądu Kasacyjnego. Wyrazem tej zmiany było wprowadzenie koncepcji i zasad, które odcisnęły na naszym prawie szczególnie głębokie piętno.

6. W celu przedstawienia możliwego zakresu przyszłej reformy oraz oceny jej wad i zalet, można dokonać porównania dwóch przywołanych wyżej projektów wstępnych: *Projektu wstępnego reformy prawa zobowiązań i przedawnienia*², w części poświęconej odpowiedzialności cywilnej, przygotowanego przez kilkanaścioro profesorów pod kierunkiem Geneviève Viney z projektem wstępnym powstałym pod egidą *Académie des sciences morales et politiques*³, którego zwierzchnikami byli Philippe Rémy i Jean-Sébastien Borghetti⁴.

Porównanie tych dokumentów jest bardzo interesujące ze względu na znaczące różnice, jakie między nimi zachodzą. Można wręcz powiedzieć, że ich analiza porównawcza ujawnia kulturowy i ideologiczny rozdział. Projekt Catali wpisuje się w tradycję rozwiązań prawa francuskiego, co nie wyklucza kilku godnych podkreślenia innowacji. Ujmując rzecz zwięźle, punkt ciężkości przesunięto tu na usankcjonowanie dorobku orzecznictwa, proponując na marginesie pewne zmiany stanu prawnego. Mamy więc do czynienia z podwójnym wysiłkiem kodyfikacji i nowelizacji.

Projekt wstępny Terrégo zakłada prawdziwą rewolucję, zupełną zmianę paradygmatu; nad konsolidację przedkłada rekonstrukcję i rewizję naszego prawa odpowiedzialności cywilnej. Poza przepisami, diametralnej zmianie ulega także – i przede wszystkim – duch Kodeksu. Jego autorzy opracowali „odnosząc się do prawa cywilnego politykę zmierzającą do rozróżnienia i zhierarchizowania interesów wymagających ochrony”⁵,

2 Dalej jako „projekt (wstępny) Catali” od nazwiska Pierre’a Catali, który kierował pracami i w 2006 r. opublikował projekt w *Documentation française*.

3 Dalej jako „projekt (wstępny) Terrégo” od nazwiska François Terrégo, który kierował pracami i opublikował projekt w wydawnictwie „Dalloz”: *Pour une réforme du droit de la responsabilité civile [O reformę prawa odpowiedzialności cywilnej]*, Dalloz, Paris 2011.

4 Z porównania wykluczony został niedawny projekt wstępny Ministerstwa Sprawiedliwości, w chwili pisania niniejszego wystąpienia nieoficjalny i utajniony.

5 Ph. Rémy, J.-S. Borghetti, *Présentation du projet de réforme de la responsabilité délictuelle*, [w:] *Pour une réforme du droit de la responsabilité civile [Omówienie projektu reformy odpowiedzialności deliktowej, [w:] O reformę prawa odpowiedzialności cywilnej]*, Dalloz, Paris 2011, sp. n° 8.

która w miejsce ideologii naprawiania szkód wprowadza istną „ekonomikę odszkodowań”. Jej celem jest „zracjonalizowanie sposobu naprawienia szkody na osobie, ograniczenie dopuszczalności naprawienia szkody wyrządzonej osobom pośrednio poszkodowanym oraz przesądzenie, w sposób niebudzący wątpliwości, dopuszczalności naprawienia szkód niemajątkowych”⁶.

W celu naświetlenia z całą ostrością kulturowego, politycznego i technicznego kontrastu między obydwoma projektami wstępnymi, dokonamy kolejno porównania ich ducha (I), struktury (II) i treści proponowanych rozwiązań (III).

Duch projektów

7. Przez prawie sto lat nasze prawo odpowiedzialności cywilnej ewoluowało mimo inercji ustawodawcy i petryfikacji Kodeksu cywilnego. Niezależnie od tego, że koniec XX w. był okresem odrodzenia ustawy jako źródła prawa⁷, naczelne zasady odpowiedzialności cywilnej kreowane były przez sędziów, a prawodawca skupiał się na szczegółowych reżimach odpowiedzialności. Innymi słowy, Sąd Kasacyjny wytyczał szerokie perspektywy, podczas gdy ustawa odnosiła się raczej do jednostkowych przypadków⁸.

Projekt wstępny Catali w jakiejś mierze podtrzymuje tę współpracę podmiotów kształtujących prawo odpowiedzialności cywilnej, stwarzając sędziom pewne pole manewru. Dzięki temu nie są oni sprowadzeni do mało chwalebnej roli „ust ustawy”, lecz pełnią funkcję „współtwórców” norm prawnych.

Gdy chodzi o źródła prawa w dziedzinie odpowiedzialności cywilnej, stanowisko projektu Terrégo jest zgoła odmienne. Wedle jego autorów, rolą ustawodawcy jest podjęcie najistotniejszych decyzji, wskazanie kierunku i wyznaczenie kursu – „zyska na tym, przynajmniej na jakiś czas, stabilność systemu i przewidywalność rozstrzygnięć”⁹; co więcej, „po przejściu przez prawodawcę steru rekodyfikacji prawa odpowiedzialności

6 *Ibidem*, sp. n° 15.

7 *Ustawa o odszkodowaniach przyznawanych poszkodowanym w wypadkach drogowych* (1985) oraz *Ustawa o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny* (1998).

8 *Ibidem*, sp. n° 2.

9 *Ibidem*, sp. n° 4.

cywilnej, nie ma powodu, by pozostawiać sędziom pełen zakres uzyskanej przez nich władzy”¹⁰. Nowy podział ról w procesie tworzenia prawa jest konsekwencją zasadniczej decyzji z dziedziny polityki prawa: chodzi o zwalczanie ideologii indemnizacji, od dziesięcioleci oddziałującej na sędziów i zastąpienie jej „odszkodowawczą ekonomiką”, w ramach której ustawodawca miałby określać interesy podlegające ochronie, wskazywać „prawnie relewantne sposoby ich naruszenia oraz warunki udzielenia im ochrony”¹¹. W projekcie Terrégo to radykalne stanowisko dochodzi do głosu w przepisach zastrzegających na rzecz ustawodawcy wyłączne uprawnienie do ustanawiania przypadków odpowiedzialności obiektywnej czy odpowiedzialności za cudze czyny – albo będą one zakorzenione w ustawie, albo w ogóle ich nie będzie... Przy takich przepisach nie zostaną w przyszłości wydane orzeczenia takie, jak w sprawach *Teffaine*, *Jand’heur*, *Blieck*, *etc.*

8. Projekt Terrégo przewiduje także związanie sędziego – w stosunku do władzy prawodawczej – na etapie ustalania wysokości przyznawanego odszkodowania. Stawiając sobie za cel racjonalizację mechanizmu naprawiania szkód niemajątkowych, pomysłodawcy projektu ulegli czarowi „taryfikatorów”, znanych z przepisów wykonawczych dotyczących odszkodowań za uszkodzenie ciała. W tej dziedzinie sędzia jest związany. Nie ma mowy o dostosowaniu odszkodowania do danego przypadku – musi zapaść „wyrok *prêt à porter*”. Można jednak zadać pytanie, czy nieufność względem sędziów nie czyni wyłomu w zasadzie pełnego odszkodowania?

Projekt wstępny Catali co prawda nie odżegnuje się od „widełek odszkodowania”, jednak nie oddaje się im ślepo i ogranicza ich zastosowanie do przypadków spowodowania, trwałego bądź przejściowego, rozstroju zdrowia.

9. Kolejna rozbieżność dotyczy roli, jaką w porównywanych projektach wstępnych odgrywają klauzule generalne.

Osadzony we francuskiej tradycji projekt wstępny Catali posługuje się klauzulami generalnymi w odniesieniu do winy, odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez rzeczy czy odpowiedzialności za cudze czyny (dwie ostatnie klauzule są dziełem Sądu Kasacyjnego). Przywiązanie do instytucji klauzuli generalnej tłumaczyć może podwójny pożytek, jaki można zeń czerpać – chodzi o uelastycznienie przepisów i dostosowanie ich litery do stanu faktycznego. Pozwalają one sędziom uwzględnić szkody w różnych jej przejawach – także nowych, nieprzewidywalnych, nieoczekiwanych, trudnych do wyobrażenia, oryginalnych, *etc.* Odnotujmy,

10 *Ibidem*, sp. n° 7.

11 *Ibidem*, sp. n° 10.

że projekt wprowadza do Kodeksu cywilnego ogólną zasadę odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez rzeczy w postaci, w jakiej została ona wypracowana przez Sąd Kasacyjny w minionym stuleciu (domniemanie sprawowania pieczy nad rzeczą przez jej właściciela, domniemanie odpowiedzialności osoby sprawującej pieczę nad rzeczą, siła wyższa jako okoliczność zwalniająca z odpowiedzialności).

Projekt wstępny Terrégo zachowuje dystans w stosunku do klauzul generalnych, gdyż ich ogólność „nie stwarza punktu oparcia dla wyrażenia sprzeciwu wobec roszczeń o naprawienie szkody, pozostawionych rozważde sędziów (i ich dobremu sercu)”¹². Przejawem tej postawy jest propozycja zachowania tylko jednej klauzuli generalnej – tej dotyczącej odpowiedzialności za własny czyn, opartej na zasadzie winy oraz „zdegradowanie” przepisu odnoszącego się do odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez rzeczy do rangi szczególnej regulacji „zwykłego” czynu niedozwolonego i ustawienie go w jednym szeregu z zakłócaniem stosunków sąsiedzkich ponad przeciętną miarę, a także odpowiedzialnością za szkody wyrządzone przez produkt niebezpieczny czy ruch silnikowych pojazdów naziemnych... Na tym jednak nie koniec. Sytuacje, w których może dojść do popełnienia tego „nowego” deliktu zostały zakreślone dość wąsko, gdyż jego rezultatem może być wyłącznie uszkodzenie ciała spowodowane działaniem rzeczy materialnej. Ponadto zadaniem poszkodowanego będzie przedstawienie dowodu na to, że rzecz była „instrumentem szkody”, tj. odegrała aktywną rolę w jej powstaniu. Obecnie, w niektórych sytuacjach – np. wtedy, gdy rzecz była w ruchu – na poszkodowanym nie spoczywa ciężar tego dowodu.

Struktura

10. Obydwa projekty wstępne cechuje zdecydowanie odmienne spojrzenie na systematykę ustawy, zwłaszcza gdy chodzi o rozróżnienie dwóch reżimów odpowiedzialności.

Odrzucając strukturę przyjętą przez redaktorów Kodeksu cywilnego, projekt Catali ujął w jednym tytule przepisy dotyczące odpowiedzialności kontraktowej i deliktowej. Zabieg ten uzasadniono stwierdzeniem,

12 Ph. Rémy, *Réflexions préliminaires sur le chapitre des délits*, [w:] *Pour une réforme du droit de la responsabilité civile...* [Rozważania wstępne o przepisach dotyczących czynów niedozwolonych, [w:] *O reformę prawa odpowiedzialności cywilnej...*], s. 39.